

Сусіденко В.Т., Підлипна Р.П., Югас Е.Ф.

ОБЛІК І АНАЛІЗ ЯК СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» та запропоновано власне бачення змісту цієї категорії. Розкрито основи сутнісних характеристик фінансової безпеки підприємства як підсистеми економічної безпеки підприємства.

Визначено та розглянуто основні елементи системи фінансової безпеки підприємства. Пропонується концепцію системи фінансової безпеки підприємства розглядати як самостійний напрям управлінської діяльності. Досліджені основні методи оцінки забезпечення фінансової безпеки підприємств, виявлені основні чинники, які на них впливають. Сформовано загальну концепцію забезпечення фінансової безпеки, що являє собою комплексну систему поглядів на ключові інтереси торговельного підприємства у фінансовій сфері, принципи і засоби їх реалізації та захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, фактори, вплив, діяльність торговельного підприємства, аналіз фінансової безпеки, чинники.

Постановка проблеми. Гостра проблема нестачі фінансових ресурсів для ведення бізнесу, нестабільна політико-економічна ситуація в державі, надзвичайно високий рівень конкуренції – всі ці обставини ставлять перед торговельним підприємством вимоги щодо створення ефективної системи формування і забезпечення фінансової безпеки підприємства. Тому побудова системи фінансової безпеки та створення умов для її забезпечення уявляється одним з найбільш актуальних напрямів сучасної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. У сучасній економічній літературі поняття «фінансова безпека підприємства» як самостійний об'єкт управління розглядається відносно недавно. Проте в Україні комплексним дослідженням цього питання практично не займаються, приділяючи основну увагу проблемам фінансової безпеки держави та економічної безпеки підприємства. Окремі аспекти багатогранної проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємств були і є предметом наукових досліджень вчених, а саме Н.Й. Реверчук, Л.Г. Мельника, Л.І. Донця, Н.В. Ващенко, С.Ф. Покропивного, І.А. Ареф'єва [1], О.В. Бланка [2], К.С. Горячевої [3] та ін.

© Сусіденко Валентин Трохимович, д.е.н., професор завідувач кафедри бухгалтерського обліку Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Підлипна Радміла Петрівна, к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Югас Еріка Федорівна, к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Разом з тим в роботах цих науковців сутність, значення та основна характеристика фінансової безпеки підприємства розглянуті фрагментарно, а тому потребують подальшого наукового дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження основних методів оцінки забезпечення фінансової безпеки підприємств, виявлення основних чинників, які на них впливають, є необхідними у розумінні даної тематики. На сьогоднішньому етапі стає актуальною розробка системи заходів, які зменшать чи взагалі усунуть значний негативний вплив чинників на фінансову систему сучасного торговельного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Діяльність вітчизняних торговельних підприємств характеризується різним рівнем фінансової безпеки. Об'єктивність ринкової економіки змушує суб'єкти господарювання шукати нові ефективні методи, принципи та важелі, що забезпечують фінансово-господарську діяльність. Очевидно, що функціонування будь-якої системи неможливе без забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Система фінансової безпеки підприємства – це сукупність взаємопов'язаних елементів (спеціальних структур, засобів, методів і заходів), здатних забезпечити захист ведення бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Можна стверджувати, що рівноцінної значимості мають як процес формування, так і наступний процес – забезпечення економічної безпеки підприємства.

Як свідчить наукова література, існує кілька підходів щодо забезпечення фінансової безпеки [1,2,3]. На наш погляд, найбільш ефективним підходом щодо забезпечення фінансової безпеки

підприємства є ресурсно-функціональний, оскільки в рамках цього підходу досліджуються найважливіші фактори, що впливають на стан функціональних складових фінансової безпеки підприємства, вивчаються основні процеси, що впливають на її забезпечення, проводиться аналіз розподілу і використання ресурсів підприємства, розглядаються економічні індикатори, що відображають рівень забезпечення, і розробляються заходи щодо забезпечення максимально високого рівня фінансової безпеки [4].

Система забезпечення фінансової безпеки торговельних підприємств повинна починатись з формування загальної концепції забезпечення фінансової безпеки, що являє собою комплексну систему поглядів на ключові інтереси торговельного підприємства у фінансовій сфері, принципи і засо-

би їх реалізації та захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Така концепція, на нашу думку, повинна враховувати [4]:

- 1) принципи системи забезпечення фінансової безпеки підприємств;
- 2) мету та завдання системи забезпечення фінансової безпеки;
- 3) чинники впливу на систему забезпечення фінансової безпеки;
- 4) механізми забезпечення фінансової безпеки;
- 5) напрями та заходи реалізації системи забезпечення фінансової безпеки.

У загальному вигляді концепція забезпечення системи фінансової безпеки торговельного підприємства наведена на рис.1 [4].

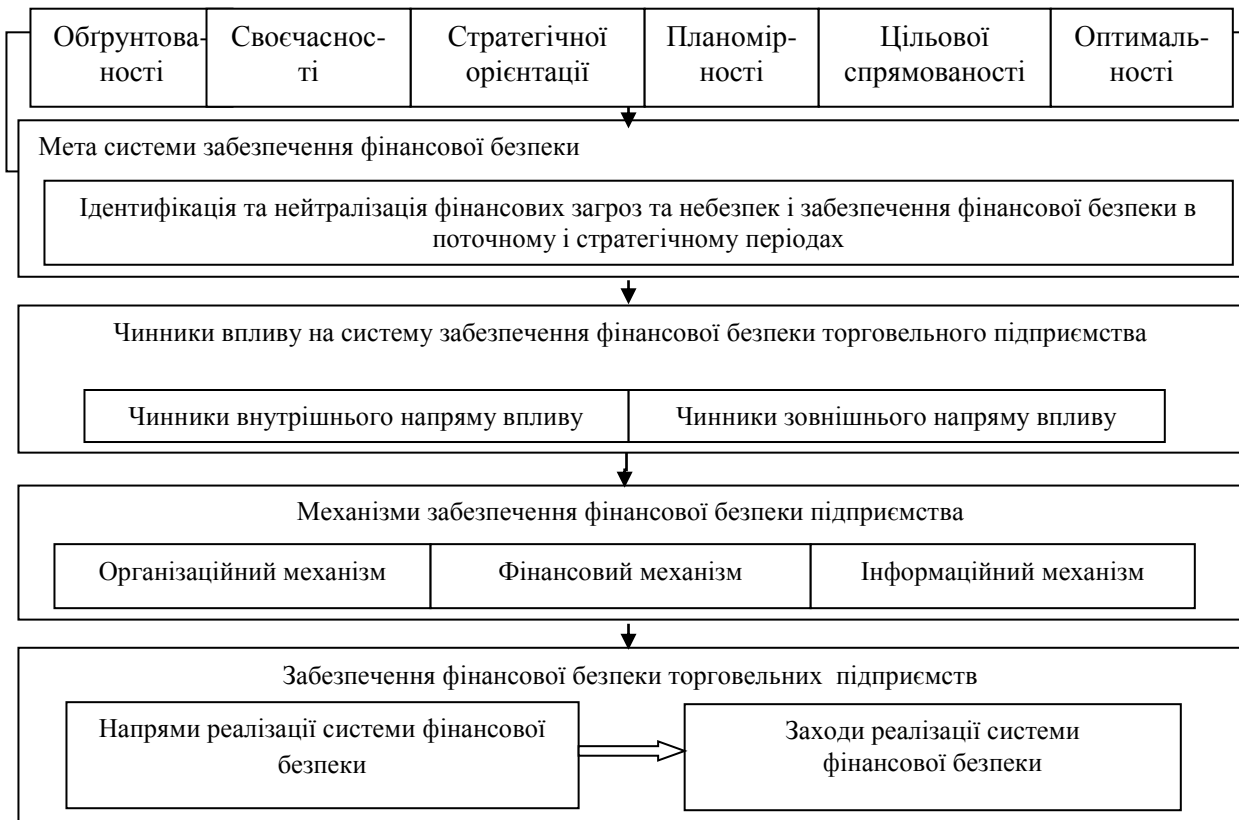

Рис.1. Концепція системи забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства (запропоновано авторами)

До визначальних принципів, які лежать в основі забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства, на нашу думку, належать такі:

Принцип обґрунтованості передбачає, що вартість витрат на забезпечення фінансової безпе-

ки підприємства не повинна перевищувати рівня реальних і потенційних небезпек, загроз і ризиків, а також рівня фінансових можливостей підприємства.

Принцип своєчасності вимагає негайної реакції системи безпеки підприємства на виникаючі

небезпеки, загрози і ризики. При цьому особливо важливі попереджувальні, профілактичні заходи з метою недопущення небажаних для підприємства дій, явищ і подій.

Принцип стратегічної орієнтації передбачає розробку фінансової безпеки в інтеграції з головною стратегією підприємства.

Принцип науковості базується на вимогах об'єктивних економічних законів, врахуванні реальних умов та особливостей економіки, що обумовлюють необхідність використання світового досвіду здійснення інновацій.

Принцип планованості полягає в координації всіх планів підприємства і врахуванні цільових завдань фінансової безпеки, залученні у ці процеси різних служб підприємства. Зазначений принцип передбачає безперервність забезпечення фінансової безпеки.

Принцип цільової спрямованості полягає в орієнтації на стратегічні та тактичні цілі розвитку підприємства та має на меті забезпечення кінцевих результатів, а також те, що рішення, які торкаються забезпечення фінансової безпеки підприємства, не повинні протирічити стратегічним цілям.

Принцип оптимальності передбачає вибір варіанту інноваційного розвитку, який забезпечить максимальне задоволення інтересів споживачів і підприємства при наявних ресурсах.

З огляду на принципи системи забезпечення фінансової безпеки, головною метою створення такої системи є ідентифікація та нейтралізація фінансових загроз та небезпек і забезпечення фінансової безпеки в поточному і стратегічному періодах.

Реалізація мети здійснюється через низку завдань, головними з яких є:

- формування інформаційно-нормативної бази системи забезпечення фінансової безпеки;
- розробка системи індикаторів, що встановлюють рівень загроз і небезпек фінансовій безпеці;
- формування ресурсного забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- створення організаційної структури системи забезпечення фінансової безпеки;
- розробка комплексу заходів, спрямованих на підтримку рівня фінансової безпеки підприємства.

У концепцію створення системи фінансової безпеки торговельних підприємств обов'язково входять чинники, що впливають на забезпечення та функціонування такої системи. Сукупність чинників впливу на систему забезпечення фінансової безпеки визначають механізми системи фінансової безпеки торговельних підприємств.

Створення та функціонування системи фінансової безпеки вимагає розробки та реалізації двох основних механізмів, а саме: організаційного механізму системи фінансової безпеки торговельних підприємств; фінансового механізму системи фінансової безпеки торговельних підприємств та інформаційного механізму системи фінансової безпеки торговельних підприємств [4].

Організаційний механізм системи фінансової безпеки включає:

- а) методи, способи та прийоми організації системи фінансової безпеки;
- б) правове забезпечення організації системи фінансової безпеки;
- в) нормативне забезпечення організації системи фінансової безпеки;
- г) кадрове забезпечення організації системи фінансової безпеки.

Фінансовий механізм системи фінансової безпеки включає:

- а) методи та прийоми впливу на фінансовий стан та фінансове забезпечення господарської діяльності торговельних підприємств;
- б) важелі впливу на фінансовий стан та фінансове забезпечення господарської діяльності торговельних підприємств;
- в) норми та нормативи фінансової діяльності торговельних підприємств;
- г) правове забезпечення фінансової діяльності торговельних підприємств;
- д) інформаційна база управління фінансами торговельних підприємств.

Інформаційний механізм має у своєму складі:

- а) методи, способи та прийоми організації збору, опрацювання та збереження фінансової, маркетингової та іншої пов'язаної інформації;
- б) правове забезпечення організації збору, опрацювання та збереження фінансової, маркетингової та іншої інформації;
- в) нормативне забезпечення організації збору, опрацювання та збереження інформації;
- г) кадрове забезпечення організації збору, опрацювання та збереження інформації.

Для реалізації запропонованих механізмів системи забезпечення фінансової безпеки торговельних підприємств в концепції передбачено наявність відповідних груп методів, які дають можливість реалізувати на практиці систему фінансової безпеки. До таких груп методів відносяться:

- методи ідентифікації фінансових загроз і небезпек;
- методи оцінки та прогнозування фінансових загроз і ризиків;
- методи мінімізації фінансових втрат;

- методи запобігання негативних фінансових ситуацій;
- методи контролю над системою фінансової безпеки торговельних підприємств.

Головними результатами реалізації моделі системи фінансової безпеки торговельних підприємств повинно бути:

- 1) підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств;
- 2) зменшення фінансових втрат від загроз, небезпек і ризиків;
- 3) зростання вартості підприємства;
- 4) задоволення інтересів власників торговельного підприємства;
- 5) задоволення інтересів трудового колективу підприємства;
- 6) виконання фінансових вимог держави;
- 7) виконання фінансових вимог кредиторів та партнерів по бізнесу. Забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства регламентує сформульований у вітчизняній літературі закон збалансованості фінансової системи [5].

Основними його положеннями є такі:

1. Будь-яка фінансова система є максимально стійкою за умови, що буде дотримуватися рівновага між внутрішніми і зовнішніми фінансовими збуреннями, чим також обумовлюється її динамічний розвиток.

2. Початково фінансова система є збалансованою та залишається такою до моменту впливу на неї будь-яких внутрішніх і зовнішніх збурень.

3. При виникненні впливу на фінансову систему, що перебуває у стані рівноваги, конкретного збурення, яке порушує цей фінансовий стан, рівновага хоче зміститися у напрямі послаблення зовнішнього збурення, стимулюючи цим фінансові процеси.

4. У випадку фіксації стійкого недосягнення рівноважного стану між внутрішніми і зовнішніми збуреннями у фінансовій системі настає етап дисбалансу.

5. Динаміка відображення закону збалансованості фінансової системи на довготривалому часовому проміжку в цілому підпорядковується циклічності складних економічних систем. Закон збалансованості можна представити за допомогою формули (1):

$$\Phi C_{pвз} = \Phi C_{pзз} \quad (1)$$

де $\Phi C_{pвз}$ – рівень внутрішніх збурень фінансової системи;

$\Phi C_{pзз}$ – рівень зовнішніх збурень фінансової системи.

Отже, якщо в процесі здійснення фінансової діяльності торговельного підприємства дотримуються вимог цього закону, тоді рівень фінансової безпеки знаходиться на належному рівні.

При розробці конкретних методів оцінки рівня фінансової безпеки торговельного підприємства треба враховувати такі позиції:

- проводити оперативний аналіз (оцінку) стану фінансової безпеки, для чого застосовувати метод «золотого правила фінансування» та метод «оперативного резерву фінансової безпеки»;

- з метою глибокої і повної оцінки рівня фінансової безпеки торговельного підприємства потрібно задіяти стратегічний аналіз шляхом розрахунку інтегрального показника, який обчислюється в результаті зважування визначеної комбінації фінансових індикаторів і комплексно характеризує фінансовий стан торговельного підприємства.

У зарубіжній фінансовій науці сформульовано так зване «золоте правило фінансування», яке можна застосовувати для оперативного аналізу стану фінансової безпеки довірчого товариства [6]. Суть методу «золотого правила фінансування» як одного із способів перевірки належного рівня фінансової безпеки підприємства полягає в тому, що фінансовий капітал має бути залучений на строк, не менший за той, на який капітал заморожується в необоротних та оборотних активах підприємства.

При дотриманні «золотого правила фінансування» фінансова безпека забезпечується, якщо [5,6]:

- 1) існує можливість пролонгації строків повернення фінансового капіталу;
- 2) інвестований капітал у передбачені строки вивільняється в результаті комерційної діяльності;
- 3) платежі, строк оплати яких настав, можна здійснити за рахунок надходжень від операційної та інвестиційної діяльності.

При використанні «золотого правила фінансування» для оперативної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства враховуються дві умови у вигляді формул, які відображають його зміст:

$$A_{дс} \div П_{дс} \leq 1, \quad A_{кк} \div П_{кк} \geq 1 \quad (2)$$

де $A_{дс}$ – довгострокові активи; $П_{дс}$ – довгострокові пасиви; $A_{кк}$ – короткострокові активи; $П_{кк}$ – короткострокові пасиви.

Це правило можна застосовувати як при аналізі стану фінансової безпеки довірчого товариства, так і при його плануванні.

Якщо вести мову про стратегічний аналіз, то, зважаючи на результати проведеного дослідження існуючих підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, таку оцінку рівня можна здійснювати за кожною функціональною складовою фінансової безпеки, а потім експертним шляхом визначати інтегральний показник.

До функціональної структури фінансової безпеки підприємства відносяться такі: бюджетна, грошово-кредитна, валютна, банківська, інвестиційна, фондова, страхова.

Сукупність показників (індикаторів) фінансової безпеки підприємства, по-перше, має входити до складу системи показників, які характеризують умовну структуру фінансової безпеки торговельного підприємства у складі наведених вище функціональних складових; по-друге, індикатори фінансової безпеки торговельного підприємства мають бути одночасно показниками системи індикаторів, які характеризують стан фінансової діяльності товариства.

Ці показники повинні відповідати таким вимогам:

- за можливості алгоритм і формули розрахунку мають бути простими в обчисленні й розумінні. Отже, значення показників через спеціально побудовані математичні формули мають змінюватися від 0 (відсутність фінансової безпеки) до 1 (найвищий рівень фінансової безпеки);
- характеризувати якісний і кількісний стани фінансової безпеки у статичній та динамічній;
- бути оперативними для відповідного реагування на стан фінансової безпеки;
- повинні бути суттєвими і значимими;
- повно і комплексно охоплювати всі аспекти фінансової діяльності торговельного підприємства;
- характеризувати потрібну глибину і широту ретроспективи стану фінансової безпеки на основі постійного моніторингу;
- бути тими з них, що використовуються в плануванні, обліку й аналізі фінансової діяльності торговельного підприємства.

Потрібно використовувати дві групи показників фінансової безпеки торговельного підприємства:

- 1) яка характеризує рівень фінансової безпеки станом на певний час;
- 2) яка характеризує сукупність чинників, що впливають на рівень фінансової безпеки.

Ця інформація постійно змінюється, залежно від складу і рівня впливу виявлених чинників, які чинять дію в аналізованому періоді на стан фінансової безпеки торговельного підприємства.

Ці показники мають вигляд абсолютних і відносних величин. Окремо слід визначитися з вимогами до інтегрального показника фінансової безпеки торговельного підприємства:

- забезпечення комплексного підходу при проведенні оцінки, спрямованої на отримання загального показника фінансової безпеки;
- до складу інтегрального показника мають бути включені часткові показники, які характеризують стан кожної складової фінансової безпеки торговельного підприємства окремо;
- основний зміст інтегральної оцінки має полягати у висновках, отриманих при дослідженні часткових показників, які характеризують стан кожної складової фінансової безпеки;
- необхідно забезпечити порівнянність часткових показників, які використовуються для побудови інтегрального показника, оскільки вони мають різні одиниці виміру.

Досягнення цих головних результатів при реалізації моделі системи фінансової безпеки забезпечується впровадженням такої моделі в повному обсязі в практику фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств.

Висновки. Однією з найважливіших проблем ефективного розвитку торговельного підприємства в ринкових умовах господарювання є забезпечення фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства. Забезпечення фінансової безпеки вимагає створення на підприємстві власної системи безпеки, що покликана своєчасно виявляти та запобігати зовнішнім та внутрішнім загрозам, забезпечувати захист інтересів підприємства та досягнення ним основної мети діяльності. Таким чином, для організації ефективної системи фінансової безпеки підприємства необхідна розробка відповідної документації підприємства, де повинні бути визначені внутрішні й зовнішні загрози, а також критерії, на підставі яких фінансова безпека підприємства може вважатися порушеною. Іншими словами, варто визначити критерії, що дозволяють оцінити рівень дотримання вимог фінансової безпеки підприємств. Служба фінансової безпеки буде давати оцінку дотриманню цих критеріїв і доводити інформацію до вищого керівництва торговельного підприємства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №1. – С. 101.

2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
3. Горячева К. Фінансова безпека підприємства, сутність та місце в системі економічної безпеки / К. Горячева // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65–67. С.129-133.
4. Сусіденко О.В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика: монографія / О.В. Сусіденко – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 128 с.
5. Карпінський Б.А. Закон збалансованості фінансової системи та його місце в трансформації економіки держави // Економічні проблеми ринкової трансформації України: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, Львів, 3–4 грудня 2002 року. – Львів, ЛБІ НБУ, 2002. – С. 106–107.
6. Карпінський Б.А. Закон збалансованості фінансової системи та проблема інноваційного розвитку економіки // Проблеми впливу фінансової системи на інноваційний розвиток економіки: Збірник тез доповідей, Львів, 28 березня 2003 року. – Львів: НУ Львівська політехніка, 2003. – С. 11–13.

REFERENCES

1. Arefieva O.V. (2009) Ekonomichni osnovy formuvannia finansovoi skladovoi ekonomichnoi bezpeky [Economic fundamentals of the formation of the financial component of economic security] / O. V. Arefieva, T. B. Kuzenko // Aktualni problemy ekonomiky — #1. — p. 101. [in Ukrainian].
2. Blank I. A. (2004) Upravlenie finansovoi bezopasnosti u predpriiatii [Management of financial security of the enterprise] / I. A. Blank. — K.: Elga, Nika-Tcentr, — 784 p. [in Russian].
3. Horiacheva K. (2003) Finansova bezpeka pidpriemstva, sutnist ta mistse v systemi ekonomichnoi bezpeky [Financial security of the enterprise, the essence and place in the system of economic security] / K. Horiacheva // Ekonomist — # 8. — p. 65 — 67. p.129-133. [in Ukrainian].
4. Susidenko O.V. (2015) Finansova bezpeka pidpriemstva: teoriia, metody, praktyka: monohrafiia [Financial security of the enterprise: theory, methods, practice: monogr.]/ Susidenko O.V. – Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, – p. 128. [in Ukrainian].
5. Karpynskiy B.A. (2002) Zakon zbalansovanosti finansovoi systemy ta yoho mistse v transformatsii ekonomiky derzhavy [The law of balancing the financial system and its place in the transformation of the state economy] // Ekonomichni problemy rynkovoї transformatsii Ukrainy: Tezy dopovidei Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Lviv, 3–4 hrudnia 2002 roku. – Lviv, LBI NBU, – p. 106–107. [in Ukrainian].
6. Karpynskiy B.A. (2003) Zakon zbalansovanosti finansovoi systemy ta problema innovatsiinoho rozvytku ekonomiky [The law of balancing the financial system and the problem of innovative economic development] // Problemy vplyvu finansovoi systemy na innovatsiinyi rozvytok ekonomiky: Zbirnyk tez dopovidei, Lviv, 28 bereznia 2003 roku. – Lviv: NU «Lvivska politekhnik», – p. 11–13. [in Ukrainian].

Одержано 12.03.2017 р.